

О.Б. МОРГУЛЕЦЬ,
к.е.н., доцент, директор навчально–методичного центру управління підготовкою фахівців,
Київський національний університет технологій та дизайну,
Л.М. ГРИЦАЄНКО,
керівник навчально–методичного відділу, Київський національний університет технологій та дизайну

Інформаційно–освітнє середовище у системі забезпечення якості освітньої діяльності ВНЗ

Розкрито роль інформаційно–освітнього середовища в сучасному контексті євроінтеграції, реформування та модернізації освіти, імплементації нового законодавства в діяльність вищих навчальних закладів. Уточнено визначення інформаційно–освітнього середовища в контексті сучасних тенденцій забезпечення якості освіти. Обґрунтовано ефективність використання інформаційно–освітнього середовища для забезпечення якості підготовки фахівців в умовах інформаційного суспільства та розвитку інформаційно–комунікативних освітніх технологій.

Ключові слова: інформаційно–освітнє середовище, електронний освітній ресурс, система якості освітньої діяльності, управління освітньою діяльністю.

О.Б. МОРГУЛЕЦЬ,
к.э.н., доцент, директор учебно–методического центра управления подготовкой специалистов,
Киевский национальный университет технологий и дизайна,
Л.М. ГРИЦАЄНКО,
руководитель учебно–методического отдела, Киевский национальный университет технологий и дизайна

Информационно–образовательная среда в системе обеспечения качества образовательной деятельности вузов

Раскрыта роль информационно–образовательной среды в современном контексте евроинтеграции, реформирования и модернизации образования, имплементации нового законодательства Украины в деятельность высших учебных заведений. Уточнено определение информационно–образовательной среды в контексте современных тенденций качества образования. Обоснована эффективность использования информационно–образовательной среды для обеспечения качества подготовки специалистов в условиях информационного общества и развития информационно–коммуникативных образовательных технологий.

Ключевые слова: информационно–образовательная среда, электронный образовательный ресурс, система качества образовательной деятельности, управление образовательной деятельностью.

O. MORGULETS,
Ph.D., associate professor, Director of teaching and methodical center of professionals training,
Kyiv National University of Technology and Design,
L. GRYTSAENKO,
Head of teaching and methodical department, Kyiv National University of Technology and Design

The role of information and educational environment in quality assurance of higher educational establishments

The authors have disclosed the role of information and educational environment in the present context of European integration, reformation and modernization of education, implementation of new legislation in the activities of higher education institutions. The definition of information and educational environment in the context of current trends in quality assurance has been clarified. The effectiveness of information and educational environment to ensure the quality of training in the information society and the development of information and communication educational technologies have been stipulated.

Keywords: information and educational environment, electronic educational resource system of educational activities quality, management of educational activities.

Постановка проблеми. Забезпечення якості вищої освіти в Україні є важливим завданням, що значною мірою обумовлюється процесами євроінтеграції та глобалізації вищої освіти, розвитком інформаційно–комунікативних технологій, інформатизацією суспільства. Як зазначає президент НАПН України В. Кремень, «...глобалізація – це ще й загострена конкуренція між державами і націями, яка набуває всепланетарного характеру, охоплюючи всі сфери суспільної діяльності, а не тільки економіку, інформаційні сфери. Гідне місце в цьому світі посяде тільки та держава, яка найефективніше працюватиме в сучасних умовах суспільного життя, опанує новітні технології» [1, с. 18]. В цьому контексті актуальним є створення та ефективне використання інформаційно–освітнього середовища (ІОС) як необхідної складової внутрішньої

системи якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів (ВНЗ).

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблема якості освітніх послуг та використання ІОС у системі якості вищої освіти набуває нині особливої ваги та актуальності і стає предметом для аналізу як науковців, так і управлінців–практиків освітньої сфери. Значна увага цим питанням приділялася у працях В.Г. Кременя, В.П. Андрущенко, І.А. Зязюна [1], М.Ф. Степка, Я.Я. Болюбаша, В.Д. Шинкарука [2], А.А. Дякова [3], П.С. Яременка [4], С.В. Тітової [5], Л.С. Шевченко, Р.С. Гуревича [6], М.Ю. Кадемії [6, 7], К.П. Федорець [8], Ю.В. Каравана [9], С.С. Зелінського [10], І.Ю. Шахіної [11] та в інших дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених.

У своїх дослідженнях науковці розглядають структуру, принципи створення інформаційно-освітнього середовища як системи, як інформаційного і комунікаційного простору ВНЗ, взаємодію суб'єктів (учасників освітнього процесу) з об'єктами (носіями інформації). При цьому недостатня увага приділена питанню ефективності використання інформаційно-освітнього середовища в системі забезпечення якості освітньої діяльності ВНЗ.

Інтеграція України у світовий освітній простір сприяє пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, якості підготовки компетентних конкурентоспроможних фахівців і вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, створення наукових та освітніх порталів, середовища обміну інформацією в режимі он-лайн, організації доступу до світових електронних баз даних, інтернет-ресурсів, тобто створення інформаційно-освітнього середовища.

Для розширення можливостей отримання студентом якісної вищої освіти, формування його готовності до ефективної професійної діяльності актуальним стає здатність молодого покоління до самонавчання, підготовка до самореалізації та життєдіяльності в інформаційному, високотехнологічному суспільстві.

Метою статті є обґрунтування ефективності використання інформаційно-освітнього середовища в системі забезпечення якості освітньої діяльності та його впливу на рівень підготовки високопрофесійного фахівця.

Виклад основного матеріалу. Із приєднанням України до Болонського процесу відбувається інтернаціоналізація національних інформаційних освітніх ресурсів ВНЗ України, інтеграція у Європейський освітній простір та світове інформаційно-освітнє середовище з формуванням єдиних стандартів, що покладені в основу системи забезпечення якості вищої освіти.

Інформатизація освіти і науки призводить до того, що, з одного боку, сучасні ВНЗ стають складовою єдиної комунікаційної системи суспільства, що ефективно адаптується до змін світового соціокомунікаційного середовища. З іншого боку, сучасний вищий навчальний заклад характеризується зростанням значущості власного інформаційного середовища, що являє собою сукупність інформації, навчальної документації, інтелектуальних ресурсів, інформаційних технологій, комунікаційної інфраструктури, яка містить комунікації різних категорій суб'єктів [5].

Поняття «інформаційно-освітнє середовище» стає досить актуальним у наукових працях, проте, як зазначає більшість науковців, не має однозначної дефініції. Вчені і практики визначають ІОС як:

– цілісну систему, яка «складається із сукупності підсистем, які функціонують і ведуть облік учасників освітнього процесу на основі сучасних інформаційно-технічних і навчально-методичних засобів» [11];

– «сукупність комп'ютерних засобів та способів їх функціонування, які використовуються для реалізації навчального процесу. В склад комп'ютерних засобів входять апаратні, програмні та інформаційні компоненти, способи використання яких регламентуються методичним забезпеченням навчального процесу» [9];

– «інтегроване середовище інформаційно-освітніх ресурсів (електронні бібліотеки, навчальні системи і програми) програмно-технічних і телекомунікаційних засобів, правил

їхньої підтримки, адміністрування і використання, що забезпечують єдині технологічні засоби інформації, інформаційну підтримку і організацію навчального процесу, наукових досліджень, професійне консультування» [7, с. 91];

– «систему апаратних засобів, програмне забезпечення, фахівців і користувачів, бази даних, що реалізують інформаційні процеси» [10].

Кількість визначень свідчить про відсутність термінологічного стандарту, кодифікації терміна, оскільки відбувається процес становлення та формування даного поняття. Проте в контексті якості освітньої діяльності, яка є сьогодні визначальною в прийнятті рішень у сфері освіти, можна визначити дану дефініцію. Інформаційно-освітнє середовище – це система інформаційних освітніх ресурсів та інформаційно-комунікативних технологій, яка забезпечує взаємозв'язок учасників освітнього процесу і спрямована на досягнення максимальної якості підготовки фахівців.

Інформаційно-освітнє середовище в системі освіти виконує ряд основних функцій: комунікативну (інтерактивне спілкування), інформаційну, гносеологічну (оперативна передача навчальної інформації до суб'єктів навчання), діагностичну (моніторинг якості результатів навчання здобувачів вищої освіти, якості освітнього процесу, освітньої діяльності ВНЗ), організаційну, управлінську, культуросоносну та ін.

Європейські стандарти і рекомендації щодо забезпечення гарантій якості вищої освіти (ESG) складаються з трьох розділів: внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах; зовнішнього забезпечення якості вищої освіти; забезпечення якості в діяльності агенцій із зовнішнього забезпечення якості. Відповідно до цих стандартів Закон України «Про вищу освіту» визначає систему забезпечення якості вищої освіти теж як триєдину задачу. Наразі в контексті нашого дослідження зупинимось на системі внутрішнього забезпечення якості, що передбачає здійснення певних процедур і заходів, які тісно пов'язані саме із використанням інформаційно-освітнього середовища:

– «...здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;

– щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищого навчального закладу та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;

– забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;

– забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;

– забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;

– забезпечення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях працівників вищих навчальних закладів і здобувачів вищої освіти» [13].

Як бачимо, система внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності не може існувати без формування і ефективного використання ІОС, прозорого і доступного як здобувачу вищої освіти, так і зацікавленим в якості освіти сторонам.

Інформаційно-освітнє середовище є необхідною складовою забезпечення якості вищої освіти в сучасному контексті реформування, модернізації освіти, проведення моніторингу якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів. Головним елементом ІОС є електронний освітній ресурс (ЕОР), який є складовою частиною навчально-методичного, науково-методичного та інформаційного забезпечення організації освітнього процесу, сприяє змістовому наповненню інформаційно-освітнього середовища, забезпечує рівний доступ учасників навчально-виховного процесу до якісних навчальних та методичних матеріалів незалежно від місця їх навчання та форми навчання [14].

Використання електронних освітніх ресурсів сприяє підвищенню якості підготовки фахівців, дозволяє здійснювати моніторинг освітніх програм, своєчасно оновлювати зміст та форми навчально-методичних матеріалів. ЕОР забезпечують публічність, відкритість інформації про освітньо-професійні та освітньо-наукові програми: перелік та обсяг навчальних дисциплін, структурно-логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЕКТС, графік освітнього процесу, вимоги до знань, вмінь, набуття компетентностей, форми всіх видів контролю.

Система внутрішнього забезпечення якості передбачає наявність необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, в тому числі самостійної роботи студентів. Для реалізації одного з ключових аспектів – змістового наповнення освітньої програми, електронні освітні ресурси є необхідними як доступне, оперативне джерело інформації. Актуальності набувають електронні підручники та навчальні посібники, електронні комплекти лекцій, що викладають теми теоретичної складової курсу, та методичні вказівки до самостійної роботи студентів, які містять короткий виклад тем, винесених на самостійне опрацювання, алгоритми розв'язання задач, індивідуальні розрахункові завдання, тести тощо. Інноваційні освітні технології, зокрема ЕОР, сприяють формуванню у здобувачів вищої освіти вміння самостійно аналізувати, репродукувати отримані знання для вирішення професійних і життєвих проблем, скеровуючи освітню діяльність на підготовку творчих, креативних, мислячих по-новому спеціалістів. Підвищення ефективності самостійної роботи студентів пов'язано з підвищенням якості їх підготовки, професійного зростання, формування відповідних компетентностей.

Орієнтир на компетентнісну парадигму передбачає здатність випускника самостійно знаходити нові, необхідні для практики знання в інформаційному середовищі, вміти їх практично застосувати для отримання ефективного результату в професійній (практичній й науково-теоретичній) діяльності, приймати нешаблонні рішення, діяти самостійно, творчо, оволодіваючи однією з ключових компетентностей у суспільстві знань – це навченість навчатися.

Ефективне використання ІОС у системі якості освіти «створує реальну можливість здійснювати навчальний процес на якісно новому рівні, сприяє інтеграції традиційної системи навчання з новими технологіями, використовуючи численні канали передавання інформації, способи засвоєння нових знань, забезпечення і розширення ролі самостійного навчання, всебічного використання додаткових освітніх ресурсів» [6, с. 89].

Прикладом ефективного використання ІОС може послужити досвід Київського національного університету тех-

нологій та дизайну (КНУТД). У КНУТД сучасне ІОС почало формуватися з 2008 року зі створення електронних освітніх ресурсів кафедр та баз даних по контингенту студентів факультетів. Стрімкий розвиток ІОС КНУТД розпочався з 2012 році зі створення модульного середовища освітнього процесу (МСОП) та його наповнення актуальними електронними освітніми ресурсами.

Для інформаційного забезпечення освітніх програм та наповнення МСОП актуальним стало створення електронного навчально-методичного комплексу дисципліни (ЕНМКД), до якого увійшли: навчальна та робоча програма дисципліни, електронний підручник, електронний конспект лекцій, електронні методичні матеріали, електронні словники, довідники, електронний практикум з дисципліни, комп'ютерний тест тощо.

Головною перевагою ЕНМКД став позитивний вплив на якість освітньої діяльності університету, а саме:

- мобільність та доступність освітніх матеріалів через інтернет-мережу;
- швидке коригування із врахуванням змін в освітніх програмах, можливість редагування та додавання актуального матеріалу;
- структурована форма навчально-методичного забезпечення дисципліни;
- диференціація, індивідуалізація навчання, реалізація особисто-орієнтованої, студентоцентрированої моделі навчання із застосуванням інтерактивних методів викладання;
- підвищення мотивації, зацікавленості і пізнавальної активності за рахунок різноманітних форм роботи та надання інформації;
- можливості використання аудіо- та відеоматеріалів;
- інтенсифікація самостійної роботи, яка полягає в посиленні діяльності самонавчання, самоконтролю, самооцінки студента.

ЕНМКД повинен поєднувати високий методичний рівень та адаптованість до потреб і можливостей здобувачів вищої освіти, до вимог роботодавців та сучасного ринку праці. Для забезпечення вимог якості ЕНМКД у КНУТД впроваджено обов'язкову сертифікацію – експертну перевірку якості електронних освітніх ресурсів дисципліни, розроблено положення про внутрішню сертифікацію ЕНМКД. Нині стоїть завдання зовнішньої сертифікації для підвищення рівня якості наповнення змістової складової інформаційного забезпечення освітньої програми.

Про ефективність використання ІОС для всіх форм навчання, а особливо для заочної (дистанційної), свідчить підтримка постійної комунікації між учасниками освітнього процесу. Викладач і студент можуть спілкуватися у віртуальному навчальному середовищі веб-класу, можуть проводитися онлайн-семінари (вебінари), онлайн-зустрічі; спілкування студента з викладачем – консультантом, студентами групи, з адміністратором – консультантом через онлайн-чат (Online-chat), офлайн-пошти (Offline-e-mail); активними засобами дистанційного навчання є графічний чат, форум, дошка оголошень, тестування тощо.

Реалії сучасної освіти посилюють важливість використання інформаційно-освітнього середовища, яке є необхідною складовою системи якості вищої освіти, зокрема для проведення моніторингу якості освітньої діяльності ВНЗ. Для забезпечення прозорості і об'єктивності оцінювання успішності здобувачів вищої освіти у КНУТД розроблено і впроваджено в роботу автоматизовану систему обліку навчальної роботи здобува-

чів вищої освіти – «Електронний журнал». Електронний журнал обліку успішності студентів забезпечує можливість регулярної діагностики результатів навчання та оперативного реагування на неуспішність окремих студентів, визначення рейтингу здобувачів вищої освіти та підготовки інформації для прийняття рішень щодо вдосконалення освітнього процесу у ВНЗ.

З метою ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових працях здобувачів вищої освіти використовується електронна програма «Антиплагіат». Для оцінки ефективності роботи науково-педагогічних працівників (НПП) розроблено електронну систему рейтингового оцінювання діяльності НПП за результатами роботи у звітному році. Сьогодні в освітньому процесі КНУТД активно використовуються також такі електронні програми, як «Фінансовий менеджмент»; «Навчальний план»; «Навантаження»; «Розклад»; «Електронна бібліотека» інші.

У зв'язку з імплементацією Закону України «Про вищу освіту», який вимагає прозорості діяльності ВНЗ, сьогодні з'явилася необхідність оприлюднення результатів оцінювання учасників освітнього процесу: здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників ВНЗ; забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу, що позитивно впливає на систему якості вищої освіти. Для вирішення цього завдання ІОС університету є найкращим інструментом управління освітньою інформацією.

Для забезпечення внутрішньої системи якості освітньої діяльності в КНУТД розроблено нормативно-правовий інструментарій системи забезпечення якості підготовки фахівців, який є комплексом нормативних та інструктивних положень і ним керується у своїй діяльності університет.

Досвід КНУТД, як одного з провідних ВНЗ України галузевого спрямування, є корисним для наслідування тими університетами, які прагнуть високої якості підготовки фахівців і конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг.

Висновки

Таким чином, інформаційно-освітнє середовище відкриває нові можливості і перспективи в галузі освіти, сприяє формуванню системи внутрішнього забезпечення якості освіти, заснованої на єдиних стандартах; дозволяє раціонально будувати освітній процес, більш ефективно управляти ним, порівнювати отримані результати із запланованими цілями на всіх етапах підготовки фахівців. Ефективне використання ІОС дозволяє забезпечити: підвищення ефективності і якості процесу навчання; підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві; інтенсифікації процесу наукових досліджень в освітніх установах; підвищення оперативності і ефективності управління навчальними підрозділами (інститутами, факультетами, кафедрами) і освітньою діяльністю ВНЗ у цілому; інтеграції національних інформаційних освітніх систем у світову мережу, що значно полегшить доступ до міжнародних інформаційних ресурсів у галузі освіти, науки, культури і в інших сферах; розвитку сучасної корпоративної культури ВНЗ.

Проте досвід використання ІОС, зокрема в КНУТД, вказує на ряд проблем, які можуть виникнути із впровадженням інформаційно-комунікативних технологій – це відсутність достатніх на-

вичок науково-педагогічних працівників у роботі з сучасними інформаційними технологіями та технікою; відсутність інформаційної культури, функціональної грамотності і компетентності; організаційні, психолого-педагогічні проблеми, які пов'язані з процесом навчання, виховання, керування освітньою діяльністю здобувачів вищої освіти, оскільки скорочується безпосереднє спілкування між викладачем і студентом. Вирішення цих питань є одним з першочергових завдань вищих навчальних закладів, що прагнуть досягти конкурентоспроможності власних освітніх послуг на європейському та світовому ринках.

Список використаних джерел

1. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз: монографія / [В.П. Андрущенко, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, С.Д. Максименко та ін.]; за ред. В.Г. Кременя. – К.: Наукова думка, 2003. – 853 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб. / [М.Ф. Степко, Я.Я. Болубаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубіно, І.І. Бабин]; за ред. В.Г. Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
3. Дяків А.А. Якість освіти у ВНЗ / А.А. Дяків. – К.: Наукова думка, 2011. – 231 с.
4. Яременко П.С. Якість освіти в Україні / П.С. Яременко. – К.: Лібра, 2011. – 157 с.
5. Тітов С.В. Інформаційно-освітнє середовище навчального закладу: розвиток засобів і способів комунікаційної й інформаційної взаємодії. – [Електрон. ресурс] / С.В. Тітов, О.В. Тітова // Вісник Харківської державної академії культури. – 2014. – Вип. 43. – С. 144–150. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/hak_2014_43_20.pdf
6. Гуревич Р.С. Інтерактивні технології навчання у вищому педагогічному навчальному закладі: навчальний посібник / Р.С. Гуревич, М.Ю. Кадемія, Л.С. Шлевченко; за ред. Гуревича Р.С. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2013. – 309 с.
7. Кадемія М.Ю. Інформаційно-комунікаційні технології навчання: словник термінів / М.Ю. Кадемія. – Львів: СПЛОМ, 2009. – 260 с.
8. Федорець К.П. Методика створення інформаційного освітнього середовища навчального закладу. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://bibl.com.ua/informatika/12190/index.html>
9. Караван Ю.В. Єдине інформаційно-освітнє середовище як важливий елемент підвищення якості підготовки. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer26/56.pdf>
10. Зелінський С.С. Концепція інформаційно-освітнього середовища в процесі інформатизації системи вищої професійної освіти / С.С. Зелінський // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир, 2009. – Вип. 47. – С. 155–159.
11. Шахіна І.Ю. Визначення і напрями створення інформаційного освітнього середовища. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://vestnik.kpi.kharkov.ua/files/Наукова_періодика/elits/2013/36-37
12. Карпенко М. Система забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі та механізми імплементації в Україні. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/MONITOR/juni08/16.htm#_ftn6
13. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556–VII. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print1389941572785572>
14. Положення про електронні освітні ресурси, затверджено наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.10.2012 № 1060. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>